

Väkinäinen yhdyssana vai sujuva sanaliitto?

Suomen kieli tarjoaa tunnetusti runsaat mahdollisuudet muodostaa yhdyssanoja. Väliin tuntuu kuitenkin siltä, kuin kirjoittajat käyttäisivät näitä mahdollisuuksia liikaa ja pyrkisivät rakentamaan yhdysanoja sellaisiin ilmaisutarpeisiin, joita luontevammin voisi tyydyttää sanaliittojen avulla.

Kiinnitän seuraavassa huomiota sentyyppisiin yhdyssanoihin, joissa määriteosana on kaksi vasta- tai osapuolia tarkoittavaa sanaa välissään ajatusviiva ja joissa määriteosa erikoisuutensa vuoksi vaatii vielä peräänsä yhdysmerkin. Vanhastaan tällaisia ilmauksia on käytetty usein urheilukielessä: a) *Suomi—Ruotsi-maaottelu, HJK—KPT-ottelu, Itä—Länsi-ottelu*; b) *3—0-voitto, 5—2-tulos, 1—1-tilanne*. Valitettavan paljon tämäläisten ilmausten merkintä on tosin käytännössä horjahdellut. Sekä virheiden vähentämisen että sujuvuuden lisäämisen kannalta olisi eduksi, jos suosittaisiin a-talpauksissa tyyppiä *Suomen—Ruotsin maaottelu* ja vielä mieluummin *Suomen ja Ruotsin maaottelu*.

Liikenneväylyistä puhuttaessa käytetään toisinaan kömpelöitä ja virheisiin johtavia yhdysmuodosteita. Ilmaustyyppi *Lappeenranta—Kouvola-valtatie* täyttää korrektiuden vähimmäisvaatimukset, mutta käytännössä oikeanpituisten viivojen sijoittaminen oikeisiin paikkoihin näyttää olevan kovin vaikeaa. Lehdentoimittajan mah-

dolliset hyvät pyrkimykset kariutuvat monesti nykyaikaisen painotekniikan synnyttämään surkeuteen.

Tavaton määrä virhemahdollisuuksia väistettäisiin, jos kiinteästi suosittaisiin liikenneyhteyksistä puhuttaessa sentyyppisiä helpompia ja sujuvampia ilmauksia kuin *Kuopion—Jyväskylän tie, Porin—Tampereen rataosa, Päijänteen—Keiteleen kanavahanke* (tai *Kuopion ja Jyväskylän välinen tie, Porin ja Tampereen välinen rataosa*). Olisi vähemmän vaaraa, että eripituiset viivat sekaantuvat tai että yhdysmerkki unohtuu pois.

Viivojen avulla muodostetaan toisinaan ilmauksia tilapäisempiinkin tarpeisiin, usein epäonnistuen:

»Kokonaisohjelma vaatii *joko—tahi ratkaisua*.» Lisäämällä yhdysmerkin ilmaisen saisi kelvolliseksi: *joko—tahi-ratkaisua*. Turhaa on kuitenkin käyttää näin teennäistä yhdysmuodostetta, kun voi sanoa vaikkapa *jompaakumpaa* tai *selväpiirteistä ratkaisua*.

»*Itä—länsi suunnassa* lentävät koneet» olisi täsmennettävissä niin ikään yhdysmerkillä: *Itä—länsi-suunnassa*. Sujuvammalta kuulostaisi kuitenkin: *Idästä länteen* lentävät koneet.

Ilmausta »*Riihimäki—Kärkölä alueella* pidettävä sotaharjoitus» tuskin kannattaisi ajatellakaan yhdysmerkillä parantaa. Genetiiviattribuutin avulla saadaan kelpo kieltä: *Riihimäen—Kärkölään alueella*.

»Jalostusasteen nostolla *Suomi—NL-kauppa* kolminkertaiseksi» (otsikko). Tilanpuutakaan ei estäisi kirjoittamasta luontevasti: *Suomen ja NL:n kauppa*.

Ja-sanalla sopisi muuten ajatusviiva korvata myös seuraavissa otsikoissa:

»Suomen—NL:n kauppa»

»Romania taas omilla teillään:

Tuomio NL:n—USA:n ydinsulku-
luonnokselle»

*

Erityistä huomiota ansaitsevat konstikkaat yhdyssanat, joissa perusosana on sana *suhde*. Kun kasvattajat ja sielutieteilijät puhuvat äidin ja lapsen suhteesta, heistä monet nykyään viljelevät mielellään jähmeää yhdyssanaa, jonka vaatimat viivat aiheuttavat kaiken lisäksi oikeinkirjoitusvaikeuksia. Eräästä *Psykologia*-lehden numerosta löysin pienellä vilkaisulla asut *äiti-lapsi-suhde*, *äiti-lapsisuhde* ja *äiti — lapsi-suhde*.¹ Sanomalehtipoinninnoista lisättäköön vielä variantti *äiti-lapsi suhde*, joka orjallisimmin myötäilee englantilaista esikuvaa *mother-child relationship*.

Mainituista muunnoksista laatuunkäyvin on kaiketi *äiti-lapsi-suhde*; jos ensimmäisessä välissä on ajatusviiva, osapuolet värittynevät jotenkin vastapuoliksi (vrt. *Suomi—Ruotsi-maottelu*). Saman asian ajaa kuitenkin paljon sulavammin analyttisempi ilmaus *äidin ja lapsen suhde*. Se ei tosin kuulosta kalsean termimäiseltä kuten yhdyssana, mutta onhan itse käsittekin niin jokapäiväinen, ettei sitä tarvitse kummempaan kaapuun pukeakaan. Tähän asti on mainiosti tultu toimeen niin arkipuheessa kuin tieteessäkin sentapaisilla sanonnoilla kuin *miehen ja naisen suhde*, *isän ja tyttären suhde*, *esimiehen ja alaisen suhde*, *kauppiaan ja asiakkaan suhde*. Samaan tapaan kelpaa myös jatkaa, vaikka julkisuudessa tällaisia sanaliittoja väliin suotta hyljitään.

Mainitsen seuraavaksi joukon korjausehdotuksin varustettuja esimerkkejä uudenaikaisista *suhde*-loppuisista yhdyssanoista — joista tosin muutamista puut-

tuu määrite- ja perusosan väliltä yhdysmerkk:

»Hän on perehtynyt syvällisesti etologisiin tutkimuksiin *emo—poikassuhteista*.» Tuskinpa tieteellisyys kärsisi, jos sanottaisiin: *emon ja poikas(t)en suhteista*.

»Voimakas yhteiskunnallinen murros — — aiheuttaa monissa vanhemmissa selaista epävarmuutta, että *vanhempi-lapsi suhde* häiriintyy.» Korrektimpaa ja luontevampaa olisi kirjoittaa: *vanhemman ja lapsen suhde* (tai monikossa *vanhempien ja lasten suhteet* häiriintyvät).

»Mitään samankaltaista intiimiä *ostajamyyjä suhdetta* ei supermarketissa synny [kuin lähikaupassa].» Paremmin: *ostajan ja myyjän suhdetta*.

»*Potilas-lääkäri-suhteen* jatkuvuus» ei tarkoita sen kummempaa kuin *potilaan ja lääkärin suhteen* jatkuvuuskaan.

»— epäluulot, jotka selvimmin näkyvät *työnantaja-työntekijä -suhteessa*.» Joustavammin: *työnantajan ja työntekijän suhteessa*.

»*Pravda: NL—Norja -suhteet* pohjassa» (otsikko). Sopisi ilmaista asia otsikossa samaan tyyliin kuin tekstissäkin: »*Neuvostoliiton ja Norjan suhteet* — —.»

Joskus *suhde*-loppuisia teelmiä käytetään niin oudoissa yhteyksissä, että kaivataan perusteellisempaa korjausta:

»Nyt tilanne on toki tasautunut *koti-opettaja -suhteessa*, sillä kotikin on saanut huutia.» Ajatus lienee: Nyt kodin ja opettajien syyttely on sikäli tasapuolistunut, että kotikin on saanut osansa.

»Kokonaisuudessaan *opettaja/oppilasmäärä suhteessa* tulisi tapahtua muutosta oppilasmäärän pienentämisen suuntaan.» Kursivoitu osa olisi kunnostettavissa asuun *opettaja- ja oppilasmäärien suhteessa*, mutta virkkeen ajatus olisi ilmaistavissa näinkin konkreettisesti ja kansantajuisesti: Luokkien oppilasmääriä olisi pienennettävä.

»Periaatteena olisi siis se, että lapsen

¹ Osuipa silmään sellainenkin erikoistapaus, jossa *äiti-lapsi-suhde* ja *lapsi-äiti-suhde* merkitsevät eri asioita: »— päivähoidolla ei ollut vaikutusta äiti-lapsi- tai lapsi-äiti-suhteeseen.» Ei olekaan siis kyse molemminpuolisesta suhteesta vaan toisen suhtautumisesta toiseen. Selkeämpää olisi sanoa: päivähoito ei vaikuttanut siihen, miten äiti suhtautui lapseen tai lapsi äitiin.

kehityksen seurannasta ja kehitysedellytysten arvioinnista tulisi perusta kasvatukselliseen ja mielenterveydelliseen neuvontaan pyrkivän *työntekijä—asiakas-vuorovaikutussuhteen* käynnistämiseksi.» Virke on paperinen ja hämärä. Sen loppu tarkoittaa: – – tulisi perusta kasvatus- ja mielenterveysneuvonnassa tarpeelliselle työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutukselle.

Suhde-loppuisiin yhdyssanoihin rinnastuu läheisesti seuraava tapaus, jossa on kyse television taideohjelmasta:

»Konstruoimme mm. kultaisen leikkauksen suhteessa neliöön ja tarkastelemme värien *kylmä-lämmin kontrastia*.» Sujuvaksi suomeksi: – – tarkastelemme *kylmien ja lämpimien värien kontrastia*.

Viljeltäessä sellaisia yhdyssanoja, jotka vaativat yhdysmerkin ja ajatusviivan käyttöä, on tietenkin pyrittävä panemaan viivat paikoilleen, vieläpä oikeanpituisina. Kannattaa kuitenkin muistaa, ettei moniviivaisuus yleensä ole virtaviivaisuutta. Puhekielen analyttiset ilmaukset ovat monesti parempia kuin paperille pinnettetyt yhdyssanat.

Paavo Pulkkinen

N

N